

Кримінальне право та кримінологія

УДК 343. 21 (477)

DOI <https://doi.org/10.5281/zenodo.19913037>

Нормативний вимір принципів кримінального права: окремі актуальні аспекти питання

Вечерова Є. М.,

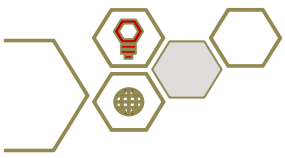
адвокат, к.ю.н., доцент,

індивідуальна адвокатська діяльність, Україна,

<https://orcid.org/0009-0009-9704-1194>

Прийнято: 11.04.2026 | Опубліковано: 30.04.2026

Анотація. У статті здійснено теоретико-правовий аналіз принципів кримінального права крізь призму їх нормативного виміру. Запропоновано новий підхід до розуміння принципів кримінального права як структурного елементу, що не лише супроводжує, а й поглиблює та конкретизує нормативність кримінального права як його базову властивість. Обґрунтовано, що принципи кримінального права мають об'єктивно-суб'єктивний характер: з одного боку, вони відображають закономірності суспільного розвитку та історичні умови, а з іншого - формуються через правосвідомість і волю людини. Сформульовано авторське визначення принципів кримінального права як керівних ідей, що ґрунтуються на соціальній справедливості, акумулюють найважливіші цінності суспільства та визначають сутність і спрямованість кримінально-правового впливу. Доведено, що принципи кримінального права виступають нормативними необхідностями, які забезпечують узгодженість, цілісність і стабільність

кримінального законодавства, а також слугують орієнтиром для правотворчої та правозастосовчої діяльності. Окрему увагу приділено характеристиці ключових ознак принципів кримінального права, зокрема їх ціннісній зумовленості, регулятивності, універсальності, загальнообов'язковості, системності та стійкості. Підкреслено їх роль як системоутворюючого елементу кримінального права, що забезпечує внутрішню узгодженість норм та їх відповідність фундаментальним засадам права. Зроблено висновок, що принципи кримінального права є не лише ідейною основою галузі, а й самостійною формою прояву її нормативності, яка визначає ефективність кримінально-правового регулювання.

Ключові слова: принципи кримінального права, нормативність, соціальна справедливість, кримінально-правове регулювання, правові норми, функції кримінального права.

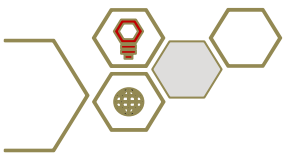
The Normative Dimension of the Principles of Criminal Law: Selected Topical Issues

Vecherova E. M.,

attorney, Associate Professor, individual legal practice

Candidate of Law, Ukraine, <https://orcid.org/0009-0009-9704-1194>

Abstract. The article provides a theoretical and legal analysis of the principles of criminal law through the prism of their normative dimension. A new approach to understanding the principles of criminal law as a structural element is proposed, which not only accompanies, but also deepens and specifies the normativity of criminal law as its basic property. It is substantiated that the principles of criminal law have an objective-subjective nature: on the one hand, they reflect the laws of social development and historical conditions, and on the

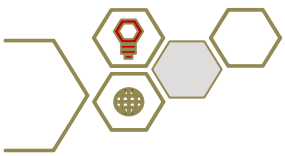

other hand, they are formed through the legal consciousness and will of a person. The author's definition of the principles of criminal law as guiding ideas based on social justice, accumulating the most important values of society and determining the essence and direction of criminal law influence is formulated. It is proved that the principles of criminal law act as normative requirements that ensure the coherence, integrity and stability of criminal legislation, and also serve as a reference point for law-making and law enforcement activities. Special attention is paid to the characteristics of the key features of the principles of criminal law, in particular their value-based nature, regulativeness, universality, general obligation, systematicity and stability. Their role as a system-forming element of criminal law, which ensures the internal consistency of norms and their compliance with the fundamental principles of law, is emphasized. It is concluded that the principles of criminal law are not only the ideological basis of the field, but also an independent form of manifestation of its normativity, which determines the effectiveness of criminal law regulation.

Keywords: principles of criminal law, normativity, social justice, criminal law regulation, legal norms, functions of criminal law.

Постановка проблеми. Сутність кримінального права – це те основоположне питання, без адекватного пошуку відповіді на яке нівелюється розгляд усіх інших проблем у кримінально-правовій площині (зокрема й проблематика нормативності кримінального права як його найсуттєвішої властивості). Адже неможливо вирішувати приватні проблеми, не розібравшись із загальними.

Як видається, важливе значення для тлумачення сутності кримінального права має аналіз окремих його структурних елементів, зокрема принципів кримінального права.

Аналіз останніх досліджень і публікацій показує, що заявлена тема має комплексний характер. Окремі її аспекти фрагментарно досліджувалися на рівні теорії держави та права (наприклад, Л.І.Заморською, С.П. Погребняком тощо). В кримінально-правовій площині (наприклад, В.О.Гацелюк, П.В. Демчук, Л.Ю. Тімофєєва, О.С. Олійник тощо).

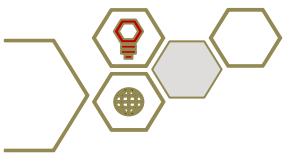
Однак вузькоспрямованість наявних наукових розвідок зумовлює необхідність і доцільність проведення додаткових інтегративних пошуків у цій сфері.

Зважаючи на вищевикладене, метою даної статті є формування нового фокусу на баченні принципів кримінального права як своєрідного продовження та деталізації нормативності кримінального права в його структурі.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми

Попри наявність значної кількості наукових праць, присвячених принципам права загалом і принципам кримінального права зокрема, слід констатувати, що проблема їх нормативного виміру залишається недостатньо розробленою. У більшості досліджень принципи кримінального права розглядаються переважно як ідейна або методологічна основа галузі, тоді як їхня роль як самостійної форми прояву нормативності кримінального права не отримала належного теоретичного осмислення.

Недостатньо дослідженим залишається питання співвідношення принципів кримінального права та правових норм у контексті їх впливу на формування й функціонування кримінально-правового регулювання. Зокрема, потребує подальшого наукового обґрунтування теза про те, що принципи кримінального права виступають не лише орієнтирами, а й нормативними необхідностями, які визначають зміст і спрямованість правових норм.

Крім того, у сучасній доктрині відсутній комплексний підхід до аналізу принципів кримінального права як системоутворювального елемента, що забезпечує внутрішню узгодженість кримінального законодавства та його відповідність фундаментальним засадам права. Це зумовлює необхідність поглибленого дослідження їхньої нормативної природи та функціонального призначення.

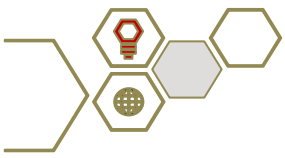
Формулювання цілей статті (постановка завдання)

Метою даної статті є теоретико-правове осмислення принципів кримінального права крізь призму їх нормативного виміру та обґрунтування їхньої ролі як самостійної форми прояву нормативності кримінального права.

Для досягнення поставленої мети визначено такі основні завдання:

- з'ясувати сутність принципів кримінального права та уточнити їх дефініцію з урахуванням сучасних наукових підходів;
- дослідити об'єктивно-суб'єктивну природу принципів кримінального права;
- розкрити зміст нормативності принципів кримінального права та їх співвідношення з правовими нормами;
- визначити основні ознаки принципів кримінального права як нормативних утворень;
- обґрунтувати системоутворюючу роль принципів кримінального права у структурі кримінального права;
- Встановити значення принципів кримінального права для правотворчої та правозастосовчої діяльності.

Виклад основного матеріалу дослідження. Термін «принцип» (від лат. *principium* – початок, основа) традиційно трактується як вихідне положення певної теорії, доктрини чи науки. Водночас під цим поняттям розуміють і ключову властивість або засаду побудови будь-якого явища, ту основу, від якої не допускається відступ.

У філософському вимірі принцип постає як першооснова, керівна ідея чи базове правило поведінки.

У межах теорії держави та права принципи права визначаються як фундаментальні вихідні положення, ідеї та засади, що відображають сутність права як особливого соціального регулятора. Вони можуть бути як безпосередньо закріплені в законодавстві, так і виведені зі змісту правових норм.

Наукові підходи до визначення принципів кримінального права загалом корелюють із загальнотеоретичними уявленнями.

Зокрема, О.О. Дудоров та М.І. Хавронюк розглядає їх як найбільш узагальнені ідеї, що характеризують кримінальне право в цілому [1, с. 69].

П.Л. Фріс підкреслює їхній фундаментальний характер, наголошуючи, що саме вони визначають структуру галузі, її побудову та способи реалізації [2, с. 13].

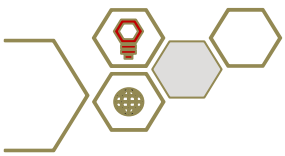
О.С. Олійник, у свою чергу, акцентує увагу на їхній ролі як базових ідей існування кримінального права, що формують його сутність і реалізуються на різних рівнях – від доктринального до правозастосовного [3, с. 6].

Принципи кримінального права мають об'єктивно-суб'єктивну природу [4, с. 9].

Їхня об'єктивність полягає у відображенні реалій певного етапу розвитку суспільства.

Водночас суб'єктивний аспект проявляється в тому, що вони є результатом свідомої діяльності людей, формуються через їхнє мислення та узгоджуються з волею [5, с. 140].

Важливим є й положення про те, що держава не встановлює ці принципи, а лише фіксує їх у нормативних актах. Джерелом їх виникнення є

найкращі досягнення суспільства у правовій сфері на відповідному етапі розвитку.

Центральною категорією, що пронизує систему принципів кримінального права, є соціальна справедливість. Вона має етичний, моральний і соціально-правовий вимір і сприймається як уособлення істини та правди. Саме справедливість є критерієм оцінки кримінального права, а не навпаки.

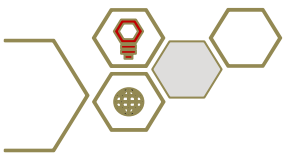
З урахуванням зазначеного, принципи кримінального права доцільно визначити як керівні ідеї об'єктивно-суб'єктивного характеру, що відображають правові досягнення суспільства, базуються на засадах соціальної справедливості та визначають основний зміст протидії злочинності засобами кримінального права [5, с. 139].

Відомо, що правова норма є лише одним із проявів нормативності. Поряд із нею нормативний характер мають і принципи права, які можна розглядати як нормативні необхідності, тоді як норми – як нормативні приписи [6, с. 194]. Таке розмежування дозволяє підкреслити, що принципи виступають базовими організаторами правового простору, а норми наповнюють його конкретним змістом [7, с. 346].

Пріоритет принципів над нормами проявляється в тому, що більшість норм формується під їхнім впливом і не повинна їм суперечити. Вони слугують формою конкретизації принципів і є їх проявами [8, с. 47–48].

Нормативність принципів означає їх загальний характер, що виражається у неперсоніфікованості та невичерпності. Відсутність конкретного адресата дозволяє застосовувати їх до невизначеного кола осіб, а можливість багаторазового застосування свідчить про їх універсальність.

Ці властивості повною мірою притаманні й принципам кримінального права. Як структурний елемент галузі, вони акумулюють її нормативність і відображають властиві їй закономірності.

Нормативний характер принципів кримінального права проявляється у низці їх ознак.

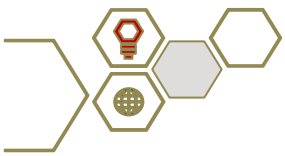
По-перше, вони є концентрованим вираженням ключових соціальних цінностей. Законодавство, що суперечить цим принципам, сприймається як несправедливе і неефективне. Наприклад, відповідно до ст. 3 Конституції України людина визнається найвищою соціальною цінністю, що лежить в основі більшості принципів кримінального права, зокрема гуманізму, законності, вини, індивідуалізації відповідальності тощо.

По-друге, принципи мають регулятивний характер, тобто здатні впливати на суспільні відносини [9, с. 116–121]. Їх значення особливо зростає у сфері норм Загальної частини КК України, які мають більш абстрактний характер і потребують орієнтирів для застосування. У таких випадках принципи виконують роль своєрідних «арбітрів» при вирішенні правових колізій. Натомість у межах Особливої частини їх вплив є менш вираженим, що пов'язано з більшою конкретизованістю норм та заборонаю аналогії закону (ч. 4 ст. 3 КК України).

По-третє, принципи характеризуються універсальністю [11, с. 188]. На відміну від норм, що регулюють конкретні види відносин, принципи охоплюють широкий спектр ситуацій і виступають узагальненнями найвищого рівня [12, с. 197–207].

По-четверте, вони мають загальнообов'язковий характер як на рівні правотворчості, так і правозастосування [4, с. 9]. Це добре ілюструється принципом соціальної справедливості, який вимагає співмірності між діянням і покаранням, а також врахування обставин справи та особи винного.

По-п'яте, принципи є системоутворюючим елементом кримінального права. Вони впорядковують його структуру та одночасно утворюють внутрішньо узгоджену систему [13, с. 214–216]. У цьому сенсі вони

виступають «каркасом» правової матерії, що забезпечує єдність правового регулювання.

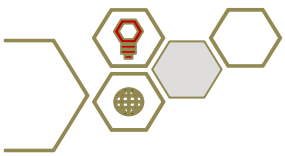
По-шосте, їм притаманна відносна стабільність. На відміну від норм, які можуть змінюватися досить часто, принципи залишаються сталими протягом тривалого часу [8, с. 47–48]. Саме вони забезпечують стабільність законодавства, що є важливою характеристикою його якості [14, с. 200; 15, с. 4].

Висновки. Таким чином, підбиваючи **загальні підсумки** проведеного у даній статті дослідження, представляється можливим резюмувати про наступне.

1. Принципи кримінального права - це керівні ідеї, які носять об'єктивно-суб'єктивний характер, відзеркалюють найкращі надбання суспільства в правовій сфері, ґрунтуються на соціальній справедливості і визначають квінтесенцію протидії злочинності засобами кримінального права.

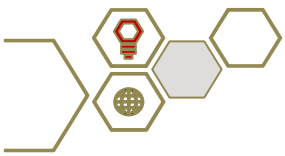
2. Будучи структурним елементом кримінального права, принципи кримінального права у своїй сукупності акумулюють нормативність кримінального права як найсуттєвішу його властивість і тим самим відображають закономірності, що притаманні кримінальному праву.

3. Нормативність принципів кримінального права наочно проявляється у їх основних ознаках, до яких, зокрема, можна віднести наступні: вони є концентрованим виразом найважливіших цінностей, що існують у суспільстві; регулятивність; універсальність; загальнообов'язковість; системність; стійкість.

Список використаних джерел

1. Дудоров О. О., Хавронюк М. І. Кримінальне право : навч. посіб. / за заг. ред. М. І. Хавронюка. Київ : Ваїте, 2014. 944 с.
2. Фріс П. Л. Кримінальне право України. Загальна частина : підручник. 2-ге вид., допов. і переробл. Київ : Атіка, 2009. 512 с.
3. Олійник О. С. Принципи кримінального права : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.08. Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ. Дніпро, 2020. 39 с.
4. Степаненко О. В. Принцип доцільності в кримінально-правовій доктрині та кримінальному законодавстві України : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / НУ «ОЮА». Одеса, 2017. 252 с.
5. Вечерова Є. М. Нормативність кримінального права: теоретико-прикладне дослідження : монографія. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2018. 460 с.
6. Полонка І. А. Нормативність права: загальнотеоретичний аналіз : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01 / Національний університет «Львівська політехніка». Львів, 2013. 221 с.
7. Крижановський А. Ф. Сучасний погляд на правову нормативність. *Право України*. 2013. № 10. С. 344–347.
8. Погребняк С. П. Основоположні принципи права : дис. ... д-ра юрид. наук. Харків, 2009. 433 с.
9. Полійовська М. Т. Принципи кримінального права України та принципи кримінально-правової охорони професійної діяльності працівників правоохоронних органів. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2024. Вип. 83, ч. 3. С. 116–121.

10. Тімофєєва Л. Ю. Нормативне закріплення принципів кримінального права. *Вісник Асоціації кримінального права України*. 2025. № 2(24). С. 47–64.
11. Демчук П. В. Законність як елемент принципу верховенства права у кримінальному праві : монографія. Київ : Ваїте, 2025. 212 с.
12. Колесник М. О., Прібиткова Н. О. До характеристики спеціальних (галузевих) принципів кримінального права. *Вісник кримінологічної асоціації України*. 2023. № 1(28). С. 197–207.
13. Лактіонова В. В., Таран І. О. Характеристика галузевих принципів кримінального права України. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 3. С. 214–216.
14. Книженко О. О. Теоретичні засади встановлення санкцій у кримінальному праві : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.08. Харків, 2011. 431 с.
15. Монастирський Д. А. Стабільність закону: поняття, сутність та фактори забезпечення : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01. Київ, 2009. 15 с.